

Mevsimlik Fındık İşçilerinin Geçim Şartları

*Kemal Yıldız**, *Celalettin Yanık*** & *Merve Yörübulut****

Özet: Teknolojinin gelişmesiyle bilgiye ulaşmanın önemi artmıştır. Bu durumun en önemli yansıması hizmet özellikle de bilişim sektöründe görülmektedir. Teknolojik faaliyetlerin ve yatırımların küresel ölçekte ön planda olmasına karşın tarım ve tarımsal faaliyetler, bugün dahi iktisadi ve sosyal yaşantının merkezinde yer almaktadır. Türkiye, iktisadi kalkınmışlık raporları perspektifinde değerlendirildiğinde sanayileşmiş ülkeler kapsamında yer almaktadır fakat bu gösterge, Türkiye ekonomisinin ağırlığının tarım sektöründen uzaklaştığı gibi bir yargıya yol açmamalıdır. Zira tarım ve tarım odaklı endüstriyel faaliyetler alanı, ülke ekonomisinin büyük bir yekûnunu oluşturmaktadır. Örneğin tarımsal üretimlerden biri olarak fındık üretimi, Türkiye tarımsal ekonomisini dünyada önemli bir yere konumlandırmaktadır. Ancak fındık üretiminde çalışan işçiler, yapısal aksaklıklar sebebiyle bu önemden payını alamamaktadır. Belirlenen yevmiye ücretleri, mevsimlik çalışan işçilerin yaşam standardını tayin etmekte yetersiz kalmaktadır. Fındık üretiminde elde edilen kârın üretici değil de tüccarların elinde temerküz etmesi, ücretlerde yapılacak bir iyileştirmenin üretici tarafından karşılanabilirliğinin önündeki en önemli engeldir. Sosyal devlet ilkesi gereği ülke ekonomisini ve bireylerin refahını, asgari şartlarda muhafaza etmeyi hedefleyen devlet, tarım sektöründe önemi küçümsenemeyecek fındık üretiminde asgari şartları sağlayamamış görünmektedir. Sosyal devlet olduğunu anayasal olarak da garanti altına almış olan ülkemiz, fındık üretiminde asgari şartları sağlamak adına bünyesinde bir boşluk barındırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Fındık İşçiliği, Asgari Ücret, Fındık Yevmiyesi, Tarım Sektörü, Aile İşçiliği, Mevsimlik İşçi*

Subsistence Conditions of Seasonal Hazelnut Workers

Abstract: With the development of technology, the importance of accessing information has increased. The most important reflection of this situation is seen in the service sector especially in the information sector. Although technological activities and investments are frontline on a global scale, agriculture and agricultural activities are still at the center of economic and social life. Turkey, when evaluated in the perspective of economic development reports, is within the scope of industrialized countries, but this indicator should not lead to a judgment as the weight of the Turkish economy has moved away from the agriculture sector. So agriculture and agriculture-oriented industrial activities constitute a great complement to the country's economy. For example, hazelnut production as one of the agricultural productions places Turkey's agricultural economy at an important place in the World. However, workers who work in the production of hazelnuts do not receive this importance because of structural problems. The determined wage rates are insufficient to determine the standard of living of seasonal workers. Collection of profits in hazelnut production in the hands of traders, not producers is the most important obstacle at wage concession. The social state, which aims to preserve the country's economy and the prosperity of individuals under minimum conditions does not seem to have achieved the minimum conditions in hazelnut production that

* Yrd. Doç. Dr., Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi, İİBF, kyildiz@bandirma.edu.tr

** Doç. Dr., Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi, İİBF, İrtibat yazarı: cyanik@bandirma.edu.tr

*** Arş. Gör., Bandırma Onyedil Eylül Üniversitesi, İİBF, myorubulut@bandirma.edu.tr

can not be underestimated in the agricultural sector. Our country, which has constitutionally guaranteed that it is a social state, has a space in it in order to provide the minimum requirements for hazelnut production.

Keywords: *Hazelnut Workmanship, Minimum Wage, Hazelnut Daily Wage, Agriculture Sector, Family Workmanship, Seasonal Worker.*

GİRİŞ

Sektörel yapısına bakıldığında 1920'lerden 1950'lere dek Türkiye tarımının hâkim ögesi küçük üreticiliktir. Ayrıca dışa bağımlı ekonomi, büyük mülklerde görülen yarı feodal özellikler gibi etkilerle sanayileşme imkânını tarımın desteklemesi mümkün olmamıştır (Tezel, 1971: 234). Geleneksel ve modern toplumlara bakıldığında görülecektir ki üç temel faktör olan toprak, emek ve sermayenin dengesi korunmakta, bol olan faktörden daha fazla kullanılarak kıt olan faktör etkin kullanılmaya çalışılmaktadır. Ülkemizde de bu sebeple; kıt olan teknolojik faktör yerine bol olan emek faktörü ikame edilerek istihdamda tarımın payı yükselmiştir (Güran, 1987: 225). 19'uncu yüzyıldan bu yana ekonomide önemli yer tutan tarım, 1980'lerden itibaren küreselleşme ve neoliberal politikalar ile önemli sorunları barındırmaya başlamıştır. 1950'lerde çok partili sisteme geçiş ile tarımsal üreticilerin seçim sandığındaki nicel ağırlıklarının da etkisiyle fiyat destekleri, sübvansiyonlar sağlanmış, ancak iktisadi kriz ve neoliberal politikalar bu tutumun terki ile sonuçlanmıştır. Böylece son yıllarda tarımda verimlilik, üretim artışı yavaşlamış, çalışanların sayısı hızla azalmıştır. Etkin bir tarım politikasının üretilmemesi üreticilerin ve işçilerin yoksullaşması sonucunu doğurmuştur (Pamuk, 2009: 65). Kayıt dışılığın önüne geçilememesi, denetimin zor olması durumu daha da ciddileştirmektedir. Ancak ülkemiz için tarım sektörünün ekonomik ve sosyal gelişimde yerinin olduğu, istihdam açısından kayda değer payını halen koruduğu, ülke nüfusunu beslemesi ve hammadde ihtiyacını karşılaması bakımından önem arz ettiği bir gerçektir (Mutlu ve Çamoğlu, 2011: 43).

Resim 1. *Fındık Toplama İşçileri*

Bu genel çerçevenin somut bir örneğini Karadeniz'in tarımsal faaliyetinin yapı taşlarından fındık üretiminde görmek mümkündür. Dünya fındık dikim alanlarının % 80'i Türkiye'de olup, fındık birçok üretici ve işçi ailenin geçim kaynağı haline almıştır (Doğanay, 2005:236). Karadeniz'de yüksek ve eğimi fazla alanlarda hem erozyonu önlemesi hem burada yaşayan ailelerin geçim kaynağı olması hem de tarımsal sektördeki en büyük ihracat payını oluşturması açısından fındık tarımı oldukça önemli bir faaliyettir (Kayalak & Özçelik, 2012a:43). Doğu Karadeniz Bölgesi'nin özellikle Giresun, Trabzon ve Ordu illerinin arazilerinin yüksek olması, tarım yapılan topraklarının sığ olması ve veriminin düşük olması buralarda bu şartlara uyum sağlamış olan fındık yetiştiriciliğini zorunlu kılmaktadır (Kayalak ve Özçelik, 2012b:9). Fındık üretiminin %72'si ve dünya fındık ticaretinin %80'ini gerçekleştiren ülkemizde fındık üretimi ile geçimini sağlayan kişi sayısı 8 milyon civarındadır. Tek geçim kaynağı fındık olan Karadeniz Ailelerinin oranı ise %61'dir. Fındık üretimi emek yoğun üretime sahiptir ve ülke tarımının önemli bir kısmını işgal etmektedir (Şen ve Taşbaş, 2015: 81). Karadeniz'in tarımsal faaliyetlerinde önemli bir yer tutan ücretsiz aile işçiliğinin yerini günden güne ücretli işçilik almaktadır (Yıldırım, 2016: 191, 208). Türkiye'de fındık yetiştiriciliği önceleri Doğu Karadeniz Bölgesi ile sınırlı iken, 1960'lardan sonra Orta ve Batı Karadeniz ile Marmara Bölgesi'ne yayılmış ve günden güne endüstrileşen bu ürünün toplanması için aile dışından işçi ihtiyacına geresinim duyulmuştur. Bu sebeplerle fındık üretiminde çalışma şartlarının daha ayrıntılı incelenmesi elzem hale gelmiştir. Bu çalışmada yıllara göre fındık fiyatları, günlük asgari ücretler ve fındık yevmiyelerinin karşılıklı bir değerlendirilmesi yapılacaktır.

TASARIM VE YÖNTEM

Fındık işçileri üretimin doğası gereği mevsimlik işçi olarak tanımlanır. Fındık işçiliği, yukarıda makro düzeyde bahsedilen şartların mikro etkisinin somut olarak görüldüğü bir istihdam alanıdır. Destekleme fiyatlarının maliyetlerin altında kalması, yanlış örgütlenen üreticiler, plansız ihracat ve Dünya fındık borsalarında etkin olamama fındık gelirini düşürmekte ve tarımsal faaliyet olarak fındıktan geçinmeyi imkânsız kılmaktadır (Kaptangil, 2005:117). Fındık tarımı zor günler yaşamakta, fındık üreticileri gelirleriyle asgari geçim şartlarını sağlayamayacak duruma gelmiş bulunmaktadır (Kaptangil, 2005:118). Fındık üreticisinin en önemli destekçisi olan Fiskobirlik de kötü yönetim neticesinde iflasın eşiğine getirilmiş ve üreticiye gereken desteği sağlamaktan aciz kalmıştır (Kaptangil, 2005:125). Mevcut miras hukuku fındık üretim alanlarını paramparça etmekte ve ekonomik olmaktan çıkarmaktadır. Optimum ölçek uygulaması ile fındık üretim alanlarının aşırı büyük ve küçük olmasının önüne geçilerek ekonomik bir gelir elde etmenin yolu açılabilir (Kaptangil, 2005:130). Üreticiler için düşük gelir getiren bu sektörün işçileri çalışma koşulları, ücret, barınma, güvenlik, yasal düzenleme bakımından yetersiz şartlar altında çalışmaktadır. İş bulma, ücret miktarı, ücretleri alma, aracı komisyonu, çalışma saatleri gibi sorunlarla geçimini sağlamaya çalışmaktadır. Ayrıca sosyal dışlanma da fındık işçilerinin yaşadığı dezavantajlar arasında sayılabilir (Uysal, 2014: 153). Fındığın üretildiği

Karadeniz'in işgücünün önemli bir kısmını Güneydoğu, Gürcistan ve Suriye göçmenleri oluşturmakta, bu bölge dışından gelen göçmen işçiler düşük ücretlerle çalışmaktadır. Hatta bu kesimin çok büyük bir bölümü, güvencesiz ve kayıtdışı çalışmakta, yemek ve ulaşım gibi masraflara kendileri katlanmaktadırlar (Yıldırım, 2016:191, 204).

Bu çalışma nitelsiz mevsimlik işgücü olarak (Şen, 1988: 2) değerlendirilen tarım işçilerinin mevcut durumdaki geçim şartlarını, mevsimlik işçilik, aile işçiliği, sosyal güvenlik ve asgari ücret gibi belirleyici olan etkenler ekseninde analiz etmektedir. Analiz yapılırken konuya dair değerler değerlendirilerek literatür nicel olarak desteklenmiştir.

Bulgular ve Tartışma

Mevsimlik işçiler geliri devamlı olmayan, yaşam standardı düşük ve çevresel faktörlere fazlasıyla duyarlı bir işçi grubudur. Genellikle düzensiz gelire sahip, kendi tarımsal faaliyetlerinden yeterli geliri elde edememiş, geçimini sağlamak adına yeterliliği tarım üzerine olduğundan tarımsal iş olanağı olan yerlerde geçici olarak çalışan mevsimlik fındık işçileri Türkiye'de resmi olarak 300.000 civarındaki genel mevsimlik işçilerin içinde bir kesimini oluştururlar. Ancak resmi olarak tespitinin güç olduğu ve kayıtdışılığın yüksekliği göz önünde bulundurularak bu sayının en az 1 milyon olduğu ifade edilmektedir (Uysal, 2014: 154). Bu da demektir ki, belirtilen sayıda işçi kanuni korumadan uzak, sosyal güvenlik sisteminin dışında, denetimsiz bir alanda çalışarak geçimini sağlamaktadır.

Mevsimlik işçilerin ücretlerine dair İş Kanunu'nda bir düzenleme mevcut değildir. Ücretler ve çalışma şartları her dönem "Tarım İşçilerinin Sorunlarını Görüşme Kurulu" tarafından resmi olarak belirlenmektedir. Belirlenen ücretler, işçinin çalışma ücreti ve çavuş ücretinden müteşekkildir (Uysal, 2014: 157). Fındık işçilerinin belirlenen günlük ücreti sosyal güvenlik eksikliğinin yanı sıra yıllık bazda asgari ücret sınırının altındadır. Bu durum işçilerin *çalışan yoksul* olarak tanımlanmaları ve asgari yaşam standardını yakalayamaması sonucunu doğurmaktadır.

Tablo 1. *Fındık İşçilerine İlişkin Maddi Unsurlar*

Yıllar	Ortalama Fındık Fiyatları (TL)	Yıllara Göre Fındık İşçisi Yevmiyeleri		Asgari Ücret Günlük Brüt (TL)
		Yemeği İşveren Verirse (TL)	Yemeği İşçi Getirirse (TL)	
2010	3,50	22,50	25,50	25,35
2011	6,20	28	31	27,90
2012	4,65	32	35	31,35
2013	6,95	35	38	34,05
2014	15,00	38	40	37,80
2015	13,80	44	48	42,45
2016	11,50	55 TL'den daha düşük bir ücrette anlaşılacak	55	54,90
2017	11,25	60	66	59,25

Türkiye'deki fındık üreticilerinin en fazla şikâyet ettikleri unsurların başında aracılardan fazla olması ve ilk satıcı olan üreticilere önerilen fiyatların düşüklüğü gelmektedir. Üreticiler fiyat düşüklüğü sebebiyle kazanamadıklarını hatta bazen zarar ettiklerini söylemektedirler. Verilere baktığımızda gerçekten de fındık fiyatları yıllar itibarıyla bir istikrar göstermemekte, oransal bir artış olmamakta, hatta ciddi oranlarda düşüşler görülmektedir. Geliri bu tür olumsuz bir seyir izleyen üreticilerin işçi ücretleri ve çalışma koşullarında çok iyi iyileştirmeler yapması elbette beklenemez. Öncelikle üreticinin kazancını istikrarsızlaştıran etkenler ortadan kaldırılmalıdır. Türkiye'de fındığın gerçek değerini bulması için ihracatı geliştirecek pazarlama stratejileri ortaya koymak ve pazarlama firmaları kurmak şarttır. Fındık çok fazla fiyat dalgalanmasına maruz kalan bir üründür. Bu dalgalanmanın bir sebebi mevsimsel -kuraklık, don- etkilerdir. Bu mevsimsel etkiler potansiyel risk taşıdığından üretim sonrası türev araçlarının kullanımı da bir risk içermektedir (Özkan, 2011: 190). Fiyat dalgalanmasının diğer sebepleri tüketim-üretim dengesizliğine sebep olan aşırı, plansız üretim ve stoktur. Aracıların fazla oluşu da üreticileri olumsuz olarak etkilemektedir. Mevsimsel etkileri en aza indirmek için çağdaş tarım teknolojilerinden faydalanılmalı, üretim ve tüketim planlamasına ve pazarlamaya gereken hassasiyet gösterilmelidir.

Fındık işçileri için belirlenen günlük ücretlere baktığımızda ise Asgari Ücret Tespit Komisyonu tarafından 16 yaş üzeri işçiler için belirlenen günlük ücretlere yakın ücretler olduğu, yıllık artışların da paralel bir seyir izlediği görülmektedir. Üreticilerin gelirleri bu denli istikrarsız iken, fındık işçilerinin ücretlerinin istikrarlı seyretmesi akla üreticilerin iktisadi varlığını nasıl devam ettirebildiği sorusunu getirmektedir. Yapılan bir araştırmada tüm geçimini fındık üretiminden elde eden üreticilerin oranı sadece %16,40 olduğu, fındık üreticilerinin %83,60'sının geçimini fındık üretimi ile birlikte başka işlerle de sağladığı tespit edilmiştir (Yıldız ve Dağdemir, 2017: 41). Üreticilerin büyük bir çoğunluğunun tek gelirinin fındık olmaması, bu fiyat dalgalanmalarının olumsuz etkisini önemli bir ölçüde hafiflettiği söylenebilir.

Fındık işçileri olarak ifade ettiğimiz mevsimlik işçi grubu fındık üretimi yapan kesimlerde temel olarak üç grup halinde görülmektedir; bölge halkından olanlar, çoğunlukla Gürcü olan Kafkasya göçmenleri, Türkiye'nin diğer yerlerinden –özellikle Doğu illerinden- mevsimlik işçi olarak göç eden ve fındık üretimi boyunca kendi imkânlarıyla bölgede ikamet edenler. Bölge halkından olan fındık işçilerinin de birçoğu aynı zamanda fındık üreticisidir. Bu üreticiler fındıktan elde ettikleri gelir yetmediği için aynı zamanda yevmiyeli çalışmaktadır. Göçmenlerden oluşan diğer iki grup yevmiyeli işçi olarak çalıştıkları dönemi zor şartlar altında, akarsu kenarlarına kendi imkânlarıyla kurdukları çadırlarda geçirmektedirler.

Fındık işçilerinin genellikle tek geçim kaynağının bu olmadığı daha önce ifade edilmişti. Ancak burada üzerinde durulması gereken önemli bir nokta vardır. Fındık üretimi süresince (Temmuz-Eylül dönemi) üretici olarak işçi istihdam eden kişilerden dönem bittiğinde elde ettikleri hasılatı yıllık

geçimlerine yetmeyenlerin de başka illere ya da bulunduğu bölgedeki şehir merkezine göç ettiği görülmektedir. Genellikle evin erkeklerinin tek başına gerçekleştirdiği göç sonucunda fındık üreticisinin kendisi de kış dönemini mevsimlik işçi olarak geçirmektedir. Bu durumda olan işçilerin oranının tespiti için bölgede ayrıntılı araştırma yapılması gerekmektedir.

Tüm bunlar göstermektedir ki belirlenen fındık fiyatı ve ücretlerden elde edilen gelirler fındık işçileri ve üreticileri için asgari yaşam standardını sağlamaya yetmemektedir. Bu durumun bir sonucu olarak değerlendirilebilecek bir husus şuudur ki, Sakarya İli Kocaali İlçesi fındık işverenleri, Trabzon'un Maçka İlçesi, Kaynarca Köyü ve Ordu'nun Çaybaşı İlçesi, Nurettin Köyü Muhtarları ile yapılan görüşmelerde fındık işçilerinin yörede belirlenen yevmiye ücretlerinden daha yüksek ücretlerle çalıştığı beyan edilmiştir. Fındık işçileri, asgari yevmiyeleri olarak belirlenen 66 TL'ye çalışmamaktadır. Yeni bir fiyat belirleyerek kendi piyasalarını kendileri oluşturmaktadır. Bu yeni fiyat bölge halkı ve göçmen işçiler arasında değişiklik göstermektedir. Göçmen işçiler belirtildiği üzere genellikle 60 TL civarında çalışırken bölge halkı Nurettin Köyünde 80-90 TL civarında, Kocaali İlçesinde 90-100 TL civarında, Kaynarca Köyünde ise 100-110 TL civarında değişiklik gösteren yevmiyelerle çalışmaktadır.

Özetle denebilir ki, asgari yaşam şartlarını öngören asgari ücretle paralel olarak belirlenen fındık işçilerinin gelirinin yıl boyu bu insanların geçimini temin edemediği ve sosyolojik olarak bakıldığında toplumsal sorunlara da yol açabilecek bir takım alternatif gelir temini arayışına sürüklediği aşikârdır. Fındık üreticilerinin de çoğunun elde ettikleri hasılat yıllık geçimlerine yetmediğinden işveren üzerinden işçinin şartlarını iyileştirmek de mümkün görünmemektedir. Ayrıca kayıtdışılığın çok yüksek olması durumu daha da çözümsüz hale getirmektedir. Kaldı ki işçiler bu asgari gelirle yılın sadece bazı aylarında çalışmakta, diğer aylarda ise başka sektörlerde iş bulabilirse çalışabilmektedir. Yıl boyu asgari geliri temin etmeyen mevsimlik bir işin ücret seviyesinin asgari ücret düzeyinin daha üzerinde olması gerekir. Ancak bu ücreti ödeyecek olan fındık üreticilerinin çoğunun yıllık geliri baz alındığında asgari yaşam standardını sağlayamıyor oluşları sebebiyle devletin bu alanda kurumsal girişimlerde bulunarak özellikle aracılık sisteminde yapılacak değişikliklerle üreticiyi desteklemesi ile ücretlerin iyileştirilmesi eş zamanlı olarak gerçekleştirilebilir.

SONUÇ, ÖNERİLER VE KISITLAR

Ücret dışı faktörler bakımından (sosyal dışlanma, sosyal güvenlik vb.) dezavantaj sahibi olan fındık işçilerinin kurumsal olarak tek denetim yolu olan ücret etkin değildir. Yevmiyelere yıllık olarak baktığımızda belirlenen asgari standardın altındadır. Bunun makro sebepleri arasında tarımsal politikaların yetersizliği ve üreticilerin gelir durumlarının düşük oluşunu sayılabilir. Dünya fındık üretiminde söz sahibi olabilecek güçteki ülkemiz fırsatı değerlendirememektedir.

Bu alanda çalışma yapılırken kayıtdışılık, yerel kurumların veri tabanlarının yetersizliği, planlama yoksunluğu gibi engellerle karşılaşmıştır. Politikaların etkinleştirilmesi, yerel kurumların faaliyetlerinin artırılması, halkı bilinçlendirme, araçların payının sınırlandırılması, bölgenin çoğunun tek geçim kaynağı olan fındık üretiminin ekonomideki payının etkin hale getirilmesi ile ilerleme, üreticilerin gelir durumları ve işçilerin çalışma koşullarına yansıtılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Doğanay, S. (2005). Trabzon İlinde Fındık Tarımı, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Sayı 13, 233-252.
- Güran, T. (1987). Osmanlı Tarım Ekonomisi. *Türk İktisat Tarihi Yıllığı*, 0(1), 1840-1910, 225-303.
- Kaptangil, K. (2005). Fındık Tarımı ve Ekonomisi Üzerine Bir Araştırma, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(11), 117-132.
- Kayalak, S., Özçelik, A. (2012a). Türkiye’de ve Dünyada Fındık Politikaları, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 18(2), 43-53.
- Kayalak, S., Özçelik, A. (2012b). Türkiye’de Fındık Üretim Alanlarının Artmasında Desteklemelerin Etkisi, *Alınleri*, 23(B), 1-11.
- Mutlu-Çamoğlu, S. ve Ark. (2011). Fındık Sektörü, Ekonomik Ve Yapısal Problemleri: Ordu İli Değerlendirmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 3(6), 27-48.
- Özkan, A. H. (2011). Türkiye’deki Fındık Üretimi ve Pazarlama Sorunlarına Global Bakış, *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 183-192.
- Pamuk, Ş. (2009). Türkiye’de Tarım ve İktisadi Gelişme: 1880-2000. *Mülkiye Dergisi*, XXXIII 0(262), 63-76.
- Şen, E. (1988). Türkiye’de Mevsimlik İşgücü Göçleri Üzerine Düşünceler, *Ege Coğrafya Dergisi*, 2(1), 1-7.
- Şen-Taşbaş, A. (2015). Uluslararası Ticaretin Adaletini Sorgulamak: Adil Ticaret Sistemi, Çalışma Koşullarına Etkisi ve Fındık İşçileri İçin “Adalet” Arayışı, *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 17(3), 75-92.
- Tezel, S. (1971). Cumhuriyetin Devraldığı Tarım Yapısının Tarihi Oluşumu Hakkında Bazı Düşünceler, *Ankara SBF Dergisi*, 26(04), 233-291.
- Uysal, H. T. ve Kesim, E. (2014). Mevsimlik İşçi Örgütlenmelerinde Örgüt İçi ve Örgüt Dışı Faktörlerin İşçi Performansına Etkisi: Fındık İşçilerine Yönelik Bir Araştırma, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 0(22), 152-172.
- Yıldırım, U. D. (2016). Karadeniz’de Çay ve Fındık Üretiminde Göçmen İşgücünün Etnikleşme Süreçleri, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı 52, 191-210.
- Yıldız, Ö., Dağdemir, V. (2017). Sakarya İlinde Fındık Üretim Maliyeti, *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 23(1), 37-42.

İnternet Kaynakları

<http://ilkuvez52.com/duyurular/ordu-valiligi-findik-yevmiye-fiyatlari/1744/>

<https://iscidunyasi.com/yillara-gore-asgari-ucret-tutarlari/>

<http://www.karasaban.net/orduda-findik-isci-ucretleri-belirlendi/>

<http://www.kalkinmaatolyesi.org/v2/wp-content/uploads/2014/07/FINDIK-EYLEM-PLANI.pdf>

<http://www.orducu.com/haber-501-.html>

<http://www.ordujans.com/guncel/findik-yevmiye-ucreti-2013-h2107.html>

<http://www.karadenizbayrak.com/haber/8715/2016-findik-yevmiyesi.html>

<http://www.karadenizbayrak.com/haber/8715/2016-findik-yevmiyesi.html>

<https://www.61saat.com/bolgesel/findik-yevmiye-fiyatlari-aciklandi-h454087.html>

http://www.tb.org.tr/dosya/yillara_gore_findik_fiyatlari.pdf